

використанню максимально ефективного стилю керівництва. Основу сучасного лідерства становить гуманізм у управлінні спільною працею, створення творчої атмосфери й колективної зацікавленості в досягненні запроектованих результатів, де особливе значення приділяється кваліфікації менеджерів, трудовій мотивації, психологічній сумісності і взаємин у колективі, реакції на зміни та нові управлінські рішення.

Разом з тим, з одного боку, різко зростає потреба в лідерах, здатних відчувати необхідність змін, здійснити їх, переконати й зацікавити у необхідності змін весь колектив. З іншого боку, сама організація має лідерський потенціал, оскільки кожен її член здатний впливати на інших співробітників.

У зв'язку із цим на сучасному етапі розвитку значно зростає роль організації безперервного навчання персоналу підприємств, корпорацій, а для ефективного використання людського потенціалу виникає необхідність застосовувати нові підходи в управлінні для поповнення запасу знань.

Одержано 21.10.2019

УДК 659.3:378

Валентина Олександрівна ТЮРИНА,

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри соціології та психології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0003-2308-1977>

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ ЯК МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Актуальність проблеми. Для характеристики професіоналізму фахівця сьогодні найчастіше використовується поняття «професійна компетентність».

Але часто зусилля фахівця, особливо того, чия професія відноситься до типу професій «людина – людина», не дають позитивного результату, оскільки людина не вміє управляти своїми емоціями і не враховує, не розуміє емоції інших людей. Тобто у спеціаліста не сформований і не розвинутий емоційний інтелект, який є основою емоційної компетентності.

Особливого значення набуває проблема формування і розвитку професійної компетентності при підготовці спеціалістів – працівників поліції.

Останні посідають в соціумі особливе місце, оскільки, маючи великі владні повноваження, повинні не тільки стояти на сторожі закону, а й не допускати негативного психологічного впливу «агресивного» соціального середовища на власну професійну діяльність і власну особистість. Як правило, такий вплив здійснюється через емоційну сферу людини. Отже, однією з особливостей професійної діяльності працівників поліції є те, що ця діяльність здійснюється в агресивному соціальному середовищі, тобто за умов різноманітних соціальних конфліктів.

Ефективність професійної діяльності працівників поліції детермінується багатьма факторами. До їх числа відноситься й уміння управляти конфліктом, позитивно впливати на свого опонента, уміння обирати у конфлікті оптимальний стиль поведінки для раціонального вирішення конфліктної ситуації.

Указані уміння конструктивної поведінки і конструктивного спілкування в конфліктних ситуаціях, коли від дій поліцейського залежить не тільки його життя, а й життя інших людей, значною мірою визначаються не тільки здатністю працівника поліції розуміти свої почуття й емоції й управляти ними, а також здатністю розуміти емоції інших людей і здійснювати на них психологічний вплив.

Тому до числа професійних знань працівників поліції відносяться також і знання про емоційну сферу людини, про вплив емоцій на поведінку людини у конфліктних ситуаціях, особливо – в екстремальних ситуаціях, а до професійно значущих якостей особистості правоохоронців мають бути віднесені, зокрема, здатність раціонально поводитись в конфліктних ситуаціях, стресостійкість, психологічна й емоційна стійкість, здатність тримати під контролем власні емоції, а також управляти ними й емоціями інших людей.

Зв'язок з попередніми дослідженнями. Різні аспекти формування і розвитку компетентності досліджували М. Васильєва, Т. Лебединець, А. Маркова, Л. Петровська, Л. Пуховська, С. Сисоєва, А. Хуторської та інші. Деякі питання професійної компетентності працівників поліції розглядали О. Бандурка, Н. Кулик, В. Тюрін, П. Червоний та інші. Концепції емоційного інтелекту розробляли як зарубіжні (Д. Гоулмен, Р. Купер, Є. Ільїн, М. Фетиський), так й українські (Г. Березюк, Є. Носенко, О. Філатова та інші) вчені.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, багато питань, що стосуються сутності, структури, умов і особливостей формування професійної компетентності майбутніх правоохоронців, залишилось до тепер недостатньо вивченими. Зокрема, потребує додаткового дослідження низка питань щодо формування і розвитку емоційного інтелекту та його взаємозв'язку з емоційною та професійною компетентностями працівників поліції.

Мета нашої роботи полягає в тому, щоб уточнити сутність поняття «емоційний інтелект» і визначити його вплив на розвиток емоційної та професійної компетентностей курсантів як майбутніх офіцерів поліції і на ефективність їхньої професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Проблема емоційного інтелекту набула гостроти ще у 90-х роках минулого століття. Але, як свідчить аналіз літературних джерел, до сьогодні ще не існує однозначного визначення цього поняття.

У широкому розумінні емоційний інтелект (EQ) трактується як здатність індивіда диференціювати негативні і позитивні почуття, а також знання про те, як змінити свій емоційний стан з негативного на позитивний.

Емоційний інтелект визначається як здатність людини розуміти, приймати й управляти як власними почуттями й емоційними станами, так й інших людей; як здатність розуміти, аналізувати і контролювати власні почуття й емоції, а також уміти відчувати, розуміти настрій оточуючих [2].

Коли руйнується рівновага емоцій, то виникають реакції збудження, злості, страху. Це веде до неадекватного сприймання ситуації, прийняття неправильних рішень і як наслідок – до неадекватної поведінки.

Емоційний інтелект характеризує ступінь емоційного розвитку людини. У цілому, емоційний інтелект означає здатність і можливість особистості управляти своїми емоційними станами і розуміти емоційні стани інших людей.

У структурі емоційного інтелекту виділяють чотири групи здатностей: саморозуміння, саморегуляція, соціальні навички (вплив, навіювання, мотивування), емпатія (здатність розуміти емоційний стан партнера по спілкуванню) [1].

У структурі емоційного інтелекту також виділяють два аспекти: внутрішньоособистісний та міжособистісний. До складу першого входять такі компоненти: самооцінка, впевненість у собі, розуміння власних почуттів, самоконтроль, терпимість, відповідальність, оптимізм, мотивація досягнення, гнучкість; другий містить емпатію, антиципацію, толерантність, відкритість, комунікабельність, діалогічність. Розвинутість означених якостей особистості значною мірою впливає на ефективність і результативність професійної діяльності працівників поліції, на успішність виконання ними службових обов'язків. Так, під час роботи з населенням, у складних стресових ситуаціях (надання допомоги, рятувальні дії, вирішення соціальних конфліктів) емоційний інтелект забезпечується самоконтролем, який полягає в умінні контролювати і «дозувати» емоції, проявляється через спілкування і передбачає емпатію.

Оскільки емоції пов'язані з процесом мислення, то певні емоції можуть підвищувати продуктивність процесу мислення і спрямовувати увагу на виконання конкретних завдань, на правильність приймання рішень та успішність їх реалізації, забезпечуючи високу ефективність і якість виконання професійної діяльності.

Часто здійснення правоохоронцями професійної діяльності потребує уміння управляти не тільки власними емоційними станами, а й контролювати й управляти емоціями інших людей (управління натовпом під час масових заходів, попередження та припинення паніки, ведення переговорів, рятування та звільнення заручників і таке інше).

Проведення профілактичної роботи з різними категоріями населення також вимагає сформованості емоційного інтелекту, тобто передбачає наявність у працівників правоохоронних органів здатності розуміти емоції, почуття й емоційні стани інших людей і уміння управляти їхніми емоціями.

Все зазначене вище свідчить про те, що емоційний інтелект треба розглядати як один зі складників емоційної, а отже, і професійної, компетентності правоохоронця. Крім того, усвідомлення і розуміння власних емоцій, управління ними, уміння ставити себе на місце іншого і розуміти його почуття, проявляти дружнє ставлення до людей під час роботи з ними – це основа кращого розуміння світу, засіб самопізнання, успішного професійного росту, саморозвитку, успішної самореалізації.

У зв'язку з означеним, одним з педагогічних завдань, що стоять перед сучасними закладами вищої освіти МВС України, є формування і розвиток у курсантів уміння раціонально спілкуватися і раціонально поводитися в різних конфліктних ситуаціях. Це, у свою чергу, вимагає формування і розвитку у майбутніх працівників поліції емоційного інтелекту.

Емоційний інтелект розвивається в процесі спілкування та діяльності, а, отже, як результат цих процесів, залежить від особливостей їх протікання, їх організації. Тому емоційний інтелект курсантів можна цілеспрямовано формувати і розвивати в процесі навчально-пізнавальної та відповідної практичної діяльності, а рівень розвитку емоційного інтелекту визначатиметься в такому разі особливостями організації вказаних діяльностей.

Виходячи з вищесказаного, вважаємо, що раціональна організація навчально-пізнавальної і практичної діяльності курсантів має здійснюватися з врахуванням психологічних закономірностей засвоєння навчальної інформації, формування якісних знань, умінь, навичок і професійно значущих якостей особистості.

Велике значення для формування та розвитку емоційного інтелекту мають практичні заняття й участь у тренінгу, метою якого є формування знань, умінь і навичок розуміння й управління власними емоціями й емоціями інших людей, а також застосування набутих знань й умінь на практиці, зокрема, під час професійного спілкування з іншими людьми: свідками, потерпілими, правопорушниками, а також – з начальниками, колегами, підлеглими, членами сім'ї, друзями.

Тренінг емоційного інтелекту може включати такі блоки-модулі: «Емоційний інтелект і його складники», «Розуміння інших людей і вплив на них», «Саморозуміння, ставлення до себе, саморегуляція». Під час проведення тренінгу доцільно використовувати різні техніки. Наприклад: аналіз реальних ситуацій і випадків, аналіз досвіду, який одержують учасники тренінгу, за принципом «тут і зараз», психогімнастичні вправи, моделювання проблемних ситуацій з використанням досвіду учасників тренінгу, мозковий штурм.

Після проведення тренінгу необхідно провести тестування з використанням методик діагностування емоційного інтелекту. Аналіз одержаних результатів свідчить про доцільність проведення з курсантами як майбутніми працівниками поліції тренінгів емоційного інтелекту з відпрацюванням професійно необхідних умінь і навичок управління емоціями та конструктивної поведінки.

Висновок. Таким чином, можна зробити висновок, що раціональна організація навчально-пізнавальної діяльності сприяє якісному формуванню і розвитку у майбутніх працівників поліції емоційного інтелекту як складника їхньої емоційної, а, отже, й професійної компетентності. Це позитивно впливає на результати практичної професійної роботи правоохоронців з різними категоріями населення, а також на власне самопочуття і здоров'я працівників поліції.

Одним з перспективних напрямків педагогічної роботи з курсантами, на наш погляд, є подальше удосконалення тренінгу емоційного інтелекту та його впровадження у навчальну роботу. Це сприятиме поліпшенню професійної підготовки курсантів як майбутніх офіцерів поліції України.

Список бібліографічних посилань

1. Березюк Г. Емоційний інтелект як детермінанта внутрішньої свободи особистості. *Психологічні студії Львівського університету*. 2003. С. 20–23.
2. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. СПб. : Питер, 2002. 752 с.

Одержано 31.10.2019

УДК 316.774-049.5

Олександр Володимирович ТЯГЛО,

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0003-0721-1153>;

Тетяна Степанівна ВОРОПАЙ,

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0001-6170-5512>

БЕЗПЕЧНЕ СПОЖИВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ: КОГО, ХТО І ЯК НАВЧИТЬ?

Поняття інформаційного суспільства чи інформаційного суспільства з паростками суспільств знань виявляється ключовими в осмисленні стану і перспектив розвитку людства зонайменше у першій половині ХХІ століття. Актуальна інформація цінувалася завжди, але сьогодні у системі людських цінностей вона і різноманітні засоби продукування, оперування нею чи її споживання посідають одне з визначальних місць, перетворившись на превалюючий чинник досягнення успіху як у державній економіці, політиці чи військовій справі, так й у громадському чи приватному житті. Однак не важко зрозуміти, що різноякісне наповнення, скажемо так, інформаційного виміру соціального простору – як фактично і будь-які інші інструментальні цінності – може бути використаним на добро і на зло. А тому виникають загальні проблеми морального і правового унормування цього особливого наповнення, всілякої протидії його непоодиноким негативним виявам.

Україна не стоїть осторонь від зазначених проблем. Так, протягом останніх десятиліть розроблено і введено в дію низку важливих державних документів, зокрема: закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (2007) [1], «Стратегія національної безпеки України» (2015), «Стратегія кібербезпеки України» (2016), закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (2017) [2], «Доктрина інформаційної безпеки України» (2017). Нещодавно під час Другого міжнародного форуму «Кібербезпека. Захисти свій бізнес» актуальність продовження всебічної активності у даному напрямку підтвердив чинний секретар РНБО Олексій Данілов: «Сьогодні питання кібербезпеки є питанням номер один для кожної сучасної країни, а спільне завдання бізнесу й влади – створити реальну дієву систему кіберзахисту, щоб жоден агресор не мав можливості зазіхати на безпеку держави» [3]. Нарешті, не можна не згадати, що 7 жовтня 2019 року заступник секретаря РНБО Сергій Кривонос провів з силовиками закриту координаційну нараду з питань протидії агресії проти України в інформаційній сфері [4]. Таким чином, ефективне вирішення питання кібербезпеки і, ширше, інформаційної безпеки у різних ситуаціях та в різних полях соціального простору мусить бути пріоритетом сучасної наукової й практичної активності. Зрозуміло, що успіху тут не досягти без цілеспрямованої і систематичної активності освітньої.

Хоча поняття інформаційної безпеки і деякі дотичні дотепер дискутуються, у нашій розвідці використовуватимемо закріплене у законодавстві наступне визначення: «Інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації» [1, ч. III, ст. 13] (порівн., напр., [5]). Вже з цього стає зрозумілим, по-перше, що інформаційна безпека без безпеки споживання інформації людиною, суспільством і державою не має сенсу; по-друге, інформаційної безпеки не можна досягнути без огляду, серед іншого, на зміст – раціональний чи емоційний, явний або прихований – інформації, а також без системної протидії продукуванню, поширенню чи рецепції шкідливих за змістом «інформаційних впливів». Ми вважаємо за доречне наголосити на цих фундаментальних